

Memo van de gedeputeerde

drs. J.J.C. van den Hout

Gedeputeerde Natuur, Water en Milieu

Onderwerp

Vragen over de voortzetting van de bijenimpuls Brabant

Geachte Statenleden,

Via deze memo wil ik u graag nader informeren over het voorstel over de voortzetting van de Bijenimpuls Brabant.

In motie M56 (PS vergadering 21 april 2017) vragen PS aan GS om met een voorstel te komen voor de voortzetting van de Bijenimpuls Brabant. Tijdens de behandeling van het [voorstel](#) in PS op 27 oktober jl. zijn diverse vragen gesteld. Ik heb toen toegezegd deze vragen schriftelijk te beantwoorden.

Hierbij ontvangt u de antwoorden op de gestelde vragen. In verband met de leesbaarheid heb ik er voor gekozen een korte notitie over het onderwerp op te stellen met verwijzingen naar de door u gestelde vragen.

Met vriendelijke groet,

drs. J.J.C. van den Hout,
Gedeputeerde Natuur, Water en Milieu

Datum

21 november 2017

Documentnummer

4271260

Aan

Provinciale Staten van
Noord-Brabant

Kopie aan

Van

drs. J.J.C. van den Hout

Telefoon

(073) 681 26 54

Email

jvdhout@brabant.nl

Bijlage(n)

1

Notitie Bijenimpuls 2017

Onderhavige notitie is opgesteld om invulling te geven aan de toezegging om alle gestelde vragen tijdens de behandeling van motie M56_17 in de PS-vergadering van 27-10-2017 schriftelijk te behandelen. In de bijlage zijn de vragen vermeld en in de tekst wordt hiernaar verwezen in superschrift.

1 De oorzaken van de achteruitgang bijenpopulaties ^(CDA 3, GL 7)

De belangrijkste oorzaken van de bijensterfte zijn:

- Het gebruik van bestrijdingsmiddelen in de landbouw, bij gemeenten, sportterreinen en in tuinen van burgers.
- Veranderingen in het landgebruik in combinatie met een afname in kwaliteit en diversiteit van de natuur (brongebieden) waardoor het voedselaanbod en nestgelegenheid voor bijen dramatisch is afgenomen.
- Het optreden van ziekten en plagen (m.n. bij de honingbij).
- Veranderingen in het klimaat.

Het gaat vrijwel altijd om een combinatie van oorzaken die per locatie en per soort bij kan verschillen.

2 Welke maatregelen zijn/worden al getroffen? ^(PVV 5, PvdD 8)

In deze paragraaf wordt vermeld welke activiteiten er in Noord-Brabant hebben plaatsgevonden en/of nog plaatsvinden. De meeste van deze activiteiten zijn door ons geïnitieerd en hebben subsidie ontvangen. Maar er gebeurt ook het nodige op eigen initiatief zonder provinciale subsidies.

2.1 Landschapsverbetering en groen/blauwe dooradering

De gemeenten, en vooral het landbouwbedrijfsleven zijn de belangrijkste actoren in het agrarisch gebied. De volgende maatregelen zijn in gang gezet:

- De EU verstrekt subsidies aan boeren in het kader van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). 5% van het areaal bouwland moet groen worden ingevuld. In Nederland mag aan deze eis voldaan worden door na het hoofdgewas een groenbemester in te zaaien. Er is een pilot gesubsidieerd aan het ZLTO/CLM waarbij boeren gestimuleerd worden om voor bijvriendelijke groenbemers te kiezen.
- Aan het Rijk is ambtelijk het signaal afgegeven dat het voor bijen beter zou zijn als de 5%-eis enkel nog mag worden ingevuld met permanente groenstroken.
- Er is een subsidie verstrekt voor een pilot van ZLTO/CLM waarbij boeren gestimuleerd worden meer kruiden (bloemen) in graslanden toe te laten en deze langer de tijd te geven om te bloeien.
- Er zijn subsidies verstrekt voor pilots ter stimulering van alternatieve gewassen ter vervanging van gewassen die niet interessant zijn voor bijen (zoals maïs).
- Van de 550 km provinciale wegberm wordt inmiddels 500 km ecologisch beheerd. Er lopen ook pilots om de bloemenrijkdom te laten toenemen.
- Met verschillende acties en subsidies worden gemeenten gestimuleerd tot bijvriendelijk wegbermbeheer.
- Waterschappen kiezen er steeds vaker voor om oevers en dijken ecologisch te beheren.

- Er zijn nieuwe beheerpakketten voor bijen toegevoegd aan de Stimuleringskader Groen-blauwe diensten- en Subsidieregeling Natuur & Landschapsbeheer.
- Onderzoek naar Keverbanken en patrijzenhagen (artikelen reeds verzonden naar PS).

2.2 Verbetering kwaliteit natuurgebieden

- De grootste investeringen voor de verbetering van de natuurkwaliteit worden gedaan in het kader van de PAS en SNL.
- Via de subsidie Biodiversiteit en leefgebieden zijn diverse subsidies verstrekt die de kwaliteit moeten verbeteren van de natuurgebieden.
- Er is een subsidie verstrekt aan terreinbeheerders voor kennisdeling over specifieke beheersmaatregelen voor bijen.

2.3 Bestrijdingsmiddelen ^(CDA 5, SP1)

Het verbieden van schadelijke bestrijdingsmiddelen voor bijen verloopt via het landelijke- en EU-beleid. Ontwikkelingen zijn:

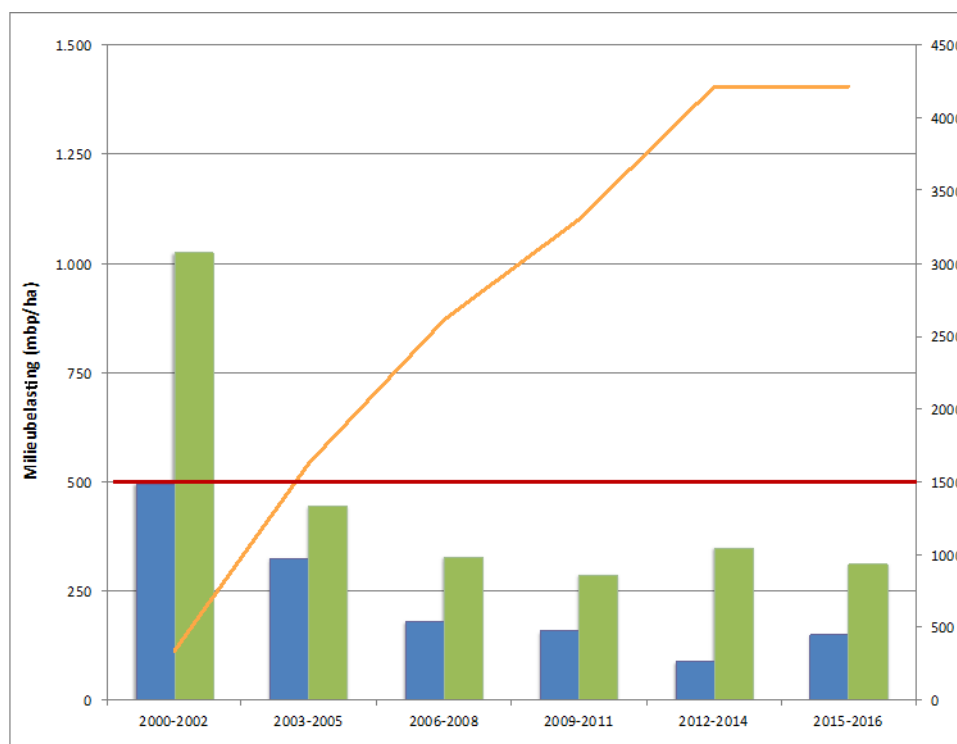
- Er is een gebruiksverbod van glyfosaat (Roundup) op verhardingen voor professioneel gebruik. Gemeenten en bedrijven moeten onkruiden nu bestrijden door borstelen, stomen of branden. Het gebruiksverbod voor particulieren is geschrapt.
- Er is een Greendeal voor beheerders van sportterreinen om chemievrije beheersystemen te ontwikkelen.
- Er is nog geen landelijk verbod op neonicotinoïden. De Europese Commissie heeft een voorstel in de maak om het middel over 5 jaar te verbieden.

Het stimuleren van alternatieven voor bestrijdingsmiddelen verloopt wel via de provincie.

Ontwikkelingen zijn:

- Er werd een BMF-project gesubsidieerd voor insectvriendelijk beheer van sport- en recreatieterreinen.
- Er werd een pilot van ZLTO/CLM gesubsidieerd om meer kennis te delen over natuurvriendelijker gebruik van gewasbeschermingsmiddelen tijdens de opleiding van boeren voor spuitlicenties.
- Als vervolg op de pilot subsidieert het project *Schoon water* nu de voorlichting bij boeren op het gebied van een natuurvriendelijker gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.
- Via het project *Schoon water* stimuleren we (samen met Brabant Water, ZLTO, RIWA-Maas en de waterschappen) maatregelen voor agrariërs om de belasting van het grond- en oppervlaktewater

met gewasbeschermingsmiddelen te verminderen. In eerste instantie alleen binnen de kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden, maar sinds enkele jaren ook gericht op de landbouw in de rest van Brabant. In onderstaande figuur is te zien dat de milieubelasting in het deelnemende gebied inmiddels jaarlijks ruim onder de norm van 500 milieubelastingspunten per ha blijft, terwijl het deelnemende areaal in de loop der jaren flink groter is geworden ^(GL 2).

In totaal doen ruim 750 agrarische ondernemers mee ^(PvdD 2).

- Er lopen landelijk enkele pilots met het gebruik van natuurlijke bestrijding van eikenprocessierupsen d.m.v. groenstroken op akkers en natuurlijke wegbermen t.b.v. de bestrijding i.p.v. gewasbeschermingsmiddelen.
- Er is subsidie verstrekt aan BeeDeals voor een natuurvriendelijke ketenbenadering voor producenten en consumenten van fruit en groenten.
- Er zijn enkele educatieve programma's voor schooltuinen gesubsidieerd.

2.4 Samenwerking, professionalisering en imkerpraktijk

- Er zijn subsidies verstrekt aan Food4Bees voor het opzetten van netwerkorganisaties door heel Brabant.
- Er zijn subsidies verstrekt voor de opleiding van imkers om hun deskundigheid te vergroten.
- Er is samen met Food4Bees een kansencarta voor biologische imkers in Brabant ontwikkeld.

Overzicht prestaties 2016/2017 ^(PvdD 3, 5)

Kennisnetwerk bijen	1 kenniscentrum
Toolbox HAS studenten	1 digitale toolbox voor wegbermbeheer
Bermen en pleisterplaatsen	10 km bijvriendelijke bermvegetatie, 25 (5 ha) pleisterplaatsen
Inzet GLB extra vergr.opties voor bijen	1 rapport
Bijen bewustw. via spuitlic.bijeenkomst	diverse bijeenkomsten

BeeDeals2	5 nieuwe Bee Deals ketenbenadering
Groenewoud 1	2 ha bloeiende gewassen, 2 ha bloembollen, solitaire bomen, windhaag, 3 km bijenlit, schaapskooi

Fruiteeltbedrijven	1 km haag met drachtplanten, 2.000 m2 bolgewassen, 50 m gevel klimop
Beleidsrel. info bijen / prioritaire soorten	1 rapport
Bijensterfte Tilburg	bijvriendelijke berm, gazon, pleisterplaats, insectenhotel
Bloeiende Kempen	38.900 m2 bijvriendelijke bermen en steppingstones, 6.000 m2 bosranden, 40.000 m2 bossages met drachtplanten
Groenewoud 2	2 km bijenlint, 2 ha bijenknooppunt, 10 km laanbeplanting
Onderzoek relatie sterfte honingbij en bestrijdingsmiddelen	1 verslag
Symposium wegbermbeheer	1 symposium met Brabantse gemeenten
Meerjarig onderzoek populatieontwikkeling	1 rapport
Evaluatie Biodiversiteit (onderdeel Bijen)	1 rapport
Green deal infranatuur	1 greendeal, diverse kennisbijeenkomsten
Samenstelling zaadmengsels voor bijen	1 rapport
Kansenkaart biologische imkers	1 kaart
Verkenning braakliggende terreinen	1 notitie
Bijenlandschap buitengebied Oss en Bernheze	29 km bijvriendelijke berm (ca 9 ha)
Verbetering leefgebied bijen in Laarbeek.	9.376 are bijvriendelijke berm, 379 are bijvriendelijke sloten
Bijenlandschap Bels Lijntje	35.000 m2 bijenknooppunt, 9.750 m2 bijentankstations
Verbetering bijenstand Noord-Brabant	(Internationale) kennisuitwisseling tussen imkers en aanschaf zeldzame drachtplanten
Bijenlinten Gemeente Moerdijk	94 km bijvriendelijke berm
BijenWalhalla Brabantse Wal	diverse bijenakkers
Veldwerkplekken voor wilde bijen in NB	diverse veldwerkplaatsen
Beheer landschapselementen binnen natuurgebied	diverse veldwerkplaatsen
GLB voor vergroeningsopties Bijen	30 bedrijven die aan de slag gaan met bijvriendelijke GLB vergroeningsopties
Bevorderen bijvriendelijke gewassen	10 bedrijven die bijvriendelijke eiwitgewassen gaan kweken

3 Onderzoek en evaluatie (PVV 1, PvdD 8)

Een deel van de middelen is gegaan naar onderzoek om een beter inzicht te krijgen in de huidige bijenstand. De historische databestanden zijn hierbij geanalyseerd. Hieruit komt het volgende beeld: In Nederland komen van nature 358 soorten bijen voor. In Noord-Brabant zijn er 280 soorten waargenomen. Hiervan is 45% stabiel of neemt toe, 32% is afgenomen en 23% is inmiddels verdwenen. Bijna 10% (24 soorten) moet hierdoor in Brabant als prioritair worden aangemerkt, dit getal kan nog

worden aangevuld met 13 landelijk bedreigde soorten. De volgende typen natuur zijn erg belangrijk voor het behoud van deze soorten:

- Vochtige en droge heide
- Droog en vochtig schraalland
- Stuifzand

De volgende beheertype zijn minder uniek voor Nederland, maar wel van belang voor bedreigde bijensoorten:

- Glanshaverhooiland, kruiden- en faunarijk grasland, ruigtevelden, bloemendijken (en wegbermen)
- Voedselarme bossen

Uit landelijke bronnen is bekend dat het in het stedelijk gebied relatief goed gaat met de wilde bijen. Landelijk zijn er zo'n 100 soorten waargenomen, waaronder vele prioritaire soorten. Het stedelijk gebied wordt daardoor steeds belangrijker voor het overleven van vele soorten wilde bijen. Er zijn echter ook soorten die alleen voorkomen (of voorkwamen) in natuurgebieden.

Voor wat betreft de honingbijen: In 2011 lag de wintersterfte in Nederland rond de 20%. Een sterfte van 6% wordt als normaal beschouwd. In 2014 en 2015 daalde dit percentage naar 10% en in 2016 was het nog slechts 6,5%. Het aantal bijenvolken is de laatste jaren met ruim 35% toegenomen omdat het aantal imkers sterk toeneemt.

Om meer inzicht te krijgen in toekomstige trends van de Brabantse bijenpopulaties laten we een zevenjarig onderzoek uitvoeren in enkele van de belangrijkste natuurtypen. Een eerste verslag van de nulmeting wordt nog dit jaar verwacht.

Medio 2018 zijn de meeste projecten afgerond die met het provinciaal subsidiegeld zijn opgestart. Het is niet mogelijk om te bepalen in welke mate de uitgevoerde projecten hebben bijgedragen aan het overleven van soorten bijen. Het is wel mogelijk om in beeld brengen welke prestaties zijn geleverd (zie § 2.4) ^(PvdD 8). De structuur en soortenrijkdom van de vegetatie is te gebruiken als indicatie (KPI) voor geschikt habitat ^(PvdD 1), maar ook zo'n inventarisatie zou veel geld gaan kosten. De waarde van de projecten ligt echter niet zo zeer in de hoeveelheid toegenomen biotoop. De uitvoeringsprojecten dragen allemaal bij aan verbetering van het leefgebied van bijen, maar het ontbreekt aan voldoende kwantiteit. Het blijft immers maar een beetje habitat in een heel groot buitengebied van Brabant ^(PvdD 3, 5). De waarde zit vooral in het opdoen van kennis, het bevorderen van samenwerking tussen partijen en het bieden van praktijkvoorbeelden voor anderen. Daarbij komt dat het statenvoorstel 19/17 (Continuering bijenimpuls) reeds een substantiële andere aanpak voorstaat, waarbij meer wordt ingespeeld op verandering van reguliere bedrijfsprocessen.

4 De inzet van capaciteit en geld bij voortzetting ^(PVV 4)

Het is niet haalbaar en betaalbaar om met provinciale middelen het complete buitengebied van Brabant te transformeren ten gunste van de bij. Het is voor de komende jaren dan ook niet meer de bedoeling om uitvoeringsprojecten te richten op het aanleggen van meer bijenbiotoop, maar op het verkennen en in gang zetten van structurele veranderingen in de bedrijfsvoering van agrariërs en het beheer van gemeentelijk bermen ^(CDA 2, PVV 2). Op termijn is het effect dan groter en is de verwachting dat die ontwikkelingen in de toekomst ook onafhankelijk van provinciaal geld door blijven lopen ^(PVV 2, CDA 2). Het huidige geld wordt dan ingezet om die ontwikkeling in gang te zetten. Dit geld gaat niet ten koste van andere projecten; er treedt geen verdringing van middelen op ^(PvdD 7). De dekking geschiedt

uit positieve afwikkelingsverschillen van aflopende Stika-contracten. Hieronder wordt de inzet van toekomstige middelen toegelicht.

4.1 Win-win maatregelen Landbouw ^(GL 1,6, PvdD 4)

De komende jaren wordt ingezet op het stimuleren van aanpassingen in de agrarische bedrijfsvoering. Dit lukt natuurlijk alleen als de agrarische ondernemers hier zelf het voordeel van inzien. Hun keuzes worden vooral ingegeven door bedrijfseconomische overwegingen. Hierop spelen we zo mogelijk in. Hier ligt ook een duidelijk raakvlak met het werkveld van de Lectors Innovatief ondernemen met natuur en met het stimuleren van de beweging naar een natuurinclusieve landbouw als onderdeel van de transitie naar een duurzame veehouderij. De mogelijkheden worden komend jaar verder verkend, maar om toch alvast in beeld te geven van het type maatregelen:

- Graslanden moeten bloemrijker worden. Dit kan interessant zijn voor boeren omdat kruiden een positieve invloed hebben op de diergezondheid en het terugdringen van het gebruik van antibiotica. Daarnaast is het wellicht mogelijk om aan te sluiten bij het kwaliteits-puntensysteem van Campina-Melkunie waardoor kwaliteitsmelk beloond wordt met een betere prijs.
- Het stimuleren van wisselgewassen met kruidenstroken en akkerranden vanuit de gedachte dat deze stroken natuurlijke vijanden van schadelijke insecten aantrekken waardoor het gebruik van dure gewasbeschermingsmiddelen kan worden teruggedrongen.
- Veel hectaren maïs in Brabant dient als veevoer. Dit gewas heeft weinig betekenis voor bijen. Daarom wordt gezocht naar alternatieve gewassen die wel interessant zijn voor bijen.
- Boeren mogen op een smalle strook geen meststoffen opbrengen en bestrijdingsmiddelen gebruiken om afspoeling naar de sloten te voorkomen. Wellicht kan die strook benut worden voor kruiden.

Voor een enkele van bovengenoemde onderwerpen zijn enkele pilots gestart en zal de focus voor komende jaren liggen op de opschaling (mits de effectiviteit of kansrijkheid kan worden aangetoond).

4.2 Beter benutten bestaand (subsidie)instrumentarium

Er wordt op gewezen op dat subsidies ten behoeve van beheer het risico in zich dragen dat het effect verloren gaat op het moment dat de subsidie wordt beëindigd en dat de subsidies niet altijd worden uitgeput ^(GL 3). Het loont echter de moeite om bestaande subsidiestromen zo goed mogelijk te benutten voor bijen.

Beter benutten Europese GLB vergroeningssubsidies ^(PvdA 6, CDA 5)

- Komende jaren wordt het GLB herzien. In het voortraject worden diverse organisaties (waaronder de provincies) geconsulteerd. Hierin zullen we het signaal blijven afgeven dat de vergroeningsopties in het bestaande subsidiestelsel te weinig ten goede komen aan de natuur. We zullen suggesties doen hoe dit beter kan ^(PvdA 1).
- De door ons ingezette pilots om met meer bloemrijke vanggewassen te werken kunnen mogelijk opgeschaald worden. Op die manier heeft het GLB zowel voor boeren als voor de natuur toegevoegde waarde ^(CDA 5, PvdA 1).

Stika, SNL, subsidie Biodiversiteit

- Het Stika is bij uitstek een instrument om de groen-blauwe dooradering van het landschap te versterken. Voor het Stika zijn we als provincie zelf verantwoordelijk en we gaan onderzoeken of het instrumentarium kan worden geupdate. We hebben al bijenpakketten toegevoegd ^(PvdA 2). Het coördinatiepunt landschap is momenteel aan het onderzoeken hoe het gebruik van de regeling verder gestimuleerd kan worden ^(GL 3). Het evalueren van het natuur- en landschapsbeheer maakt onderdeel uit van de evaluatie van het BrUG. ^{GL 8)}.

- De spelregels voor de SNL worden landelijk bepaald. Jaarlijks wordt gekeken naar verbetermogelijkheden in de regeling ^(GL 4). Er doet zich dan de mogelijkheid voor om nieuwe aspecten in te brengen zoals een verbreding van doelsoorten (prioritaire bijen) ^(PvdA 2). De provincies bepalen gezamenlijk welke voorstellen worden geïmplementeerd. Qua habitattype gaat het om: vochtige en droge heide, droog en vochtig schraalland, stuifzanden, glanshaver-hooiland, kruiden- en faunarijk grasland, ruigtevelden, bloemendijken en voedselarme bossen. De SNL-subsidie wordt overigens volledig benut ^(GL3).
- De subsidieregeling Biodiversiteit en leefgebieden steekt in op kwaliteitsverbetering van natuur ten behoeve van prioritaire soorten. Doordat de lijst met prioritaire soorten is verbreed met verschillende bijensoorten scoren bijenprojecten nu al hoger bij de beoordeling van de aanvraag en hebben dus meer kans maken om te worden gehonoreerd ^(GL 5). Onderzocht wordt of er nog meer aanpassingen in de subsidie-eisen zinvol kunnen zijn ^(PvdA 2). Ook projecten die inzetten op een betere bodemvruchtbaarheid en bodemchemie waardoor de biodiversiteit van bloeiende planten kan toenemen hebben hierbij onze aandacht.

EVZ's, Pachtovereenkomsten van eigen gronden ^(PvdA 2, 3)

- Het GOB is een belangrijke speler bij het realiseren van het natuurnetwerk. Er gaat verkend worden of de subsidievoorwaarden en de set van pachteisen en de inrichting van EVZ's verder aangescherpt kunnen worden, zodat bijen daar meer van kunnen profiteren.

Verordening Ruimte ^(PVV 3)

- De suggestie van de PVV om te kijken of de verordening ruimte benut kan worden ter vastlegging van kleine landschapselementen zal bij de voortzetting van de bijenimpuls nader worden onderzocht.

4.3 Terugdringen bestrijdingsmiddelen

De provincie heeft geen wettelijke bevoegd om het gebruik van bestrijdingsmiddelen via regelgeving aan banden te leggen.

4.4 Wegbermen ^(PvdA 4, PvdD 5)

De provincie heeft ongeveer 550 km wegberm, waarvan ongeveer 500 km ecologisch beheerd wordt. De overige 50 km worden civiel-technisch beheerd in verband met de verkeersveiligheid, of omdat ecologisch beheer weinig kansrijk is. Door Rijkswaterstaat, gemeenten en waterschappen wordt in Brabant circa 22.000 km aan bermen beheerd. Er zijn geen gegevens over het aantal kilometer dat daarvan ecologisch beheerd wordt. Er zijn wel 51 gemeenten in meer of mindere mate bezig met ecologisch beheer (veelal in de pilotsfeer) en 10 gemeenten hebben niet gereageerd op ons verzoek om informatie. De overige gemeenten zijn er nog niet mee bezig. Er zijn diverse subsidies verstrekt aan gemeenten voor bijvriendelijk bermbeheer. Deze projecten zijn kostbaar en leveren uiteindelijk maar een beperkt aantal kilometer ecologisch beheerde berm op ^(PvdD 3, 5). Om dit op te kunnen schalen naar een niveau dat het daadwerkelijk verschil gaat uitmaken in het landschap is het wezenlijk dat het reguliere beheer ecologisch wordt. De subsidieprojecten moeten in dit kader gezien worden als een stimulans om er ervaring mee op te doen.

De provincie kan ecologisch wegbermbeheer niet dwingend voorschrijven. Wij proberen daarom gemeenten te stimuleren door het ontsluiten van beschikbare kennis. Komende jaren willen we onderzoeken of er goedkopere alternatieven zijn voor het vervoeren en storten van bermmaaisel, bijvoorbeeld door het lokaal in te zetten als organisch materiaal ter verbetering van de bodemkwaliteit van akkers. Teven willen we kennis ontwikkelen en uitdragen over een betere aanbesteding van het bermbeheer aan ecologisch gecertificeerde aannemers ^(PvdA 4).

Zaden komen alleen tot ontkieming op kale bodem. Dit is het geval bij wegreconstructies (eens in de 5 jaar) bij gemeenten wanneer de vegetatie wordt verwijderd om aquaplaning te voorkomen.

Omdat er van nature voldoende zaad in de bodem zit is inzaaien van bloemen vaak niet nodig -mits er ecologisch beheerd wordt. Bij wegreconstructies wordt door wegenbouwers soms zand gebruikt zonder zaden. Daar is inzaaien wel noodzakelijk. Wij zijn dan voorstander van in de natuur gewonnen zaad. In de toekomst kan ook maaisel/plagsel (met zaden) worden verzameld in goed ontwikkelde bermen om daar andere bermen mee in te strooien. Indien dit alles niet mogelijk is, worden bij- en vlinderzaadpakketten gebruikt. ^(PvdA 5).